

МБОУ «Синская средняя общеобразовательная школа»

Тема: Олонхо уонна олох

6 класс

Учитель якутского языка и литературы

Асекритова Саргылана Васильевна

2018-19 уч.г.

6 кылаас

Тема: Олонхо уонна олох

Уруок сыала:

1. Олонхо – киһи-аймах төрдө, омук быһыытынан ураты эпос нөнүө саха олоҕун дьаһабын ойуулаан көрдөрөр айымньы.
2. Оҕону олонхону ааҕарга, толорорго угуйуу, интэриэһин тардыы.

Уруок сорууга:

Биһиги өбүгэлэртэн утумнаабыт атыттары умсугутар ураты баайбыт – олонхо. Өбүгэ кэс-кэриэс бэлэбэ – олонхо.

Олонхо түн былыргыттан биһиги олонгон кэлбит олохпут кэриэтэ. Кини тылыгар-өһүгэр, сүрүн ис хоһоонугар олоҕуран сахалыы куттаах ыччаты иитии биһиги сорукупт.

Саха оҕото этигэр-хааныгар инэринэ сылдыар кыабын уһугуннаран, аныгы олох ирдэбилигэр сөп түбэһиннэрэн, олонхо курдук сүдү айымньытыгар тирэҕирэн олонхону оҕоҕо тириэрдии.

1 Түһүмэх. Оҕолорго бэсиэдэ – иһитиннэрии. Норуот тылынан уусуран айымньыта, атыннык фольклор биир саамай бөдөн көрүнэ олонхо буолар. Бухатыырдар геройдуу охсуһууларын хоһуйан көрдөрөр эпическэй айымньы олонхо буолар. Олонхо үөскээбит төрдө түн былыр. Үөрэхтээхтэр этэллэринэн сахалар төрүттэрэ быдан собуруу, сылаас дойдуга олороллурун саҕана үөскээбит. Олонхо образтара уонна сюжеттара сүннүүнэн саха норуотун былыргы историятыттан силэс тардаллар. Олонхо сүрүн өйдөбүлэ – сир үрдүгэр эйэлээх, дьоллоох олоҕу түстээһин, харана кыайтарыыта буолар. Айыы аймаҕын абааһы аймаҕыттан араначчылаан орто дойду дьолун-соргутун иһин айыы аймаҕын бухатыырдара бэрт элбэх

мүччүргэннээх сырыылары сылдыаллар, абааһы бэртэрин кытта өлөр-тиллэр охсуһууга киирсэллэр уонна кыайыылаах тахсаллар.

2 Түһүмэх. Олонхо тутулунаан үлэ.

1. Уруокка тугу үлэлиирбитин билсиһии.

- Оҕолоор, чэйин эрэ истиэҕин олонхо толорулуутун. Олонхону чаччы идэтийбит, саха уус-уран тылын-талбатын баһылаабыт, дьону-сэргэни кэрэ куоластаах киһи, атыннык эттэххэ олонхоһут толорор.

Соҕотох киһи толорор, кини айылҕаттан айдарыылаах артист буолуохтаах. Хас биирдии геройу тус-туһунан куолаһынан ыллатар.

-Бүгүн биһиги, Олонхо театрын артыыската Василина Баланова толоруутугар «Кыыс Дэбилийэ» олонхоттон быһа тарды толоруутун истиэҕин:

1. *Бухатыыр ырыата;*

2. *Кыыс Дэбилийэ ырыата;*

3. *Абааһы уолун ырыата;*

4. *Абааһы кыһын ырыата.*

2. Биллэрэр-көрдөрөр үөрүйэх «Эрчимэн Бэргэн» олонхоттон ааҕыга орто дойду олохтоохторо айыы дьоно, дьизэ-уот туттан, төрөтөр оҕону төлкөлөөн, иитэр сүөһүнү күрүөлүүллэрэ ойууланар.

Олонхо – олох сибээһэ: олоххо киһи ыал буолан, дьизэ-уот туттар, оҕо төрөтөр, сүөһү иитэр – бу биһиги олохпут онкула. Төрдүлэрбит сүөһүнү иитэн, ас-үөл тэринэн тыйыс айылҕалаах олоҕу кытта турууласпыттара.

3 Түһүмэх. Кэпсэтиһии, санаа атастаһыыта. Тугу билбити чинэтии.

Олонхо геройдара кыайыыга кытаанах дьулуурдара, төрөөбүт дойдуга мунгура суох таптала көрдөрөр. Айыы дьол олоҕун көнгүлүн көмүскээһин, төрөөбүт дойдуга таптал – ытык иэс курдук өйдөөһүнү иитэр буолан, олонхо сырдыкка ынырар оптимистическай уонна патриотическай айымньы. Бары олонхо үгэс курдук хас да чаастан турар.

1. Кириитэ – олонхо сирин-дойдутун, ол иһигэр Аал-луук маһы, бухатыыр төрдүн-уһун, дьизэтин-уотун, таһаһын-сабын ойуулааһын.

2. Охсуһуу төрүүтэ – абааһы бухатыыра кэлэн уоран-талаан, атаҕастаан барыыта, айыы бухатыыра ону иэстэһэ, айыы дьонугар көмөҕө кэлиитэ, хорсун быһыыта.

3. Түмүгэ – бухатыыр кыайан-хотон кэлиитэ, кэргэн кэпсэтии, урууну тэрийии.

4 Түһүмэх. Бөлөбүнэн үлэ.

Үс бөлөххө арахсан олонхоҕо бастаан туохтан саҕаланарын, орто дойду айыллыыта, бухатыыр төрөөһүнэ, бухатыырга уһуйуллуу, абааһы бухатыыра уоран-талаан барыыта, айыы бухатыыра быһыыра, кыайан-хотон төннүүтэ, уруу тэрийии.

Бу кэрчигинэн арахсан тиэкиһинэн үлэ.

Ону таһынан бөлөбүнэн тахсан туойарга холонуу туойуу ис хоһоонун билии. Оҕо кыаҕын иһинэн тойугу толоруу.

5 Түһүмэх. Түмүктээһин:

Бүгүҥнү уруоктан бииһи тугу биллибит?

1. Сырдык хараҥа охсуһуута
2. Айыы аймаҕын анала
3. Абааһы аймаҕа – куһаҕан, хараҥа быһыы, уоруу-талааһын.
4. Орто дойдуга эйэлээх олоҕу олохтооһун
5. Үөрүү-көтүү уруурҕаһы, олох салҕаныыта.

Бүгүҥнү олоххо олонхо уонна олох туох ситимнээхтэрин арааран билии.

Ыал буолуу, дьиэ туттуу, оҕо төрөтүү, дьоллоох олоҕу түстээһин. Сүөһү иитии бу өрүттэр бииһи олохпутугар хатыланаллар.

Олонхоҕо үс дойду баарын билии, Айыылар, тагаралар, абааһылар үс дойдуга арахсан олорууларын арааран билии.

Оҕо билиитин сыаналааһын, ол иннигэр бу уруоктан тугу биллин, ханнык хаачыстыба өрүттэрэ үтүөнү, мөкүнү онгороллорун ырытыһы, санаа атастаһы.

Оџо үлэтин сыаналааһын. Дьибэ үлэни биэрии. Туох иһин ханнык
сыананы ыларын аһаҕастык кэпсэтиэбин!

16.02.1965с.